

20. Bagiński H. Wojsko Polskie na Wschodzie. 1914–1920. – Warszawa: Główna Księgarnia wojskowa, 1921. – 598 + IX s.

21. Bergel R. Dzieje II Korpusu polskiego. – Warszawa: Główna Księgarnia wojskowa, 1921. – 64 s.

22. Gaul J. Służby wywiadowczo-informacyjne Austro-Węgieł wobec radykalnego ruchu niepodległościowego w Królestwie Polskim 1914–1918. – Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2006. – 532 s.

23. Kantor-Mirski M. Od Rarańczy do Kaniowa. Wspomnienie legionowe z r. 1918. – Sosnowiec, 1934. – 129 s.

24. Kozłowski W. Artyleria polskich formacji wojskowych podczas I wojny światowej. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1993. – 491 s.

Надійшла до редколегії 21.07.14

А. Папакин, канд. ист. наук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОСЛЕДНИЙ ПОЛЬСКИЙ БОЙ НА ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКОМ ТЕАТРЕ ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ – КАНЕВ, 11 МАЯ 1918 г.

Статья посвящена финальной стадии формирования в Украине 2-го Польского корпуса и его разоружению недалеко от Канева. Анализируются события, приведшие к вооруженному столкновению поляков с немецкой армией, и последствия боя под Каневом для решения польского вопроса во время Первой мировой войны.

Ключевые слова: 2-й Польский корпус, Украинская Народная Республика, немецкая армия, Первая мировая война.

A. Papakin, PhD (equiv. in History)

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE LAST POLISH COMBAT ON THE EAST-EUROPEAN THEATER OF WORLD WAR I – KANIV, MAY 11, 1918

The article deals with the final stage of the formation of the 2nd Polish Corps in Ukraine and its disarmament near Kaniv. The events that lead to the military conflict of Poles and the German Army, as well as the impact of the combat of Kaniv on the Polish question during the First World War are analyzed.

Key words: 2nd Polish Corps, Ukrainian National Republic, German Army, The First World War.

УДК 316.774 (470+571) : 82-92 "1914/1915" Русская мысль

С. Стельмах, д-р іст. наук, проф.,

С. Котова, студ. магістратури

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМУВАННЯ "ОБРАЗУ ВРОГА" В РОСІЙСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ 1914–1915 рр. (НА ПРИКЛАДІ ЖУРНАЛУ "РУССКАЯ МЫСЛЬ")

Статья посвящена исследованию особенностей формирования витоків "образа врага" в Российской империи в 1914–1915 рр. В розвідці аналізуються тексти журналу "Русская мысль", які були переважно конституційно-поміркованого спрямування. Основна увага публіцистів була зосереджена на ворогу №1 – Німеччині.

Ключевые слова: Перша світова війна, "образ врага", пропаганда, російська публіцистика, російські історики.

На початку ХХ ст. людство опинилося в ситуації, яку можна охарактеризувати висловом – "криза міжкультурного комунікування". Перед Першою світовою війною спостерігаємо спалах етноцентризму, який розділив світ на своє та чуже, дефілював свою ідентичність через відповідне відрізнєння з-поміж інших. Зіткнення різних культур продукувало "образи ворогів", а відтак стимулювало ту діяльність, яка легітимувала військово-промислові інституції й пожевавлювала ресурс політичної діяльності через загальне уявлення про структуральну загрозу й всеосяжну ворожість. Драматичні візії про грізних ворогів ззовні викристалізували розуміння себе серед багатьох інших [9, с. 159-161].

Етноцентрична культурна стратегія набуття ідентичності через виокремлення своєї групи від чужої, стимулювала кардинальну переоцінку змісту російсько-німецьких та російсько-австрійських відносин, пошук нових теоретико-методологічних регулятивів для інтерпретації й реконструкції подій європейської історії за останні століття. Декілька факторів були домінуючими й виступали як інтенціональні: по-перше, кардинальна зміна більшістю професійної гільдії російських істориків поглядів на зміст німецьких історіографічних праць ХІХ ст.; по-друге, однозначне розміщення розвитку Росії в центрі європейської історії з відповідно знецінювальною маргіналізацією інших; по-третє, позитивне оцінно-нормативне наповнення російської історії та негативне ставлення до традицій ворожих національних і регіональних культур.

Переосмислення домінуючих світоглядних основ в умовах "зіткнення культур" змусили російських істориків критично переоцінити інтелектуальні здобутки німецької соціогуманітарної науки ХІХ ст. Практично всі автори

визначили своє бачення проблеми німецького впливу на російську культуру й погоджувалися з тим, що до німецьких праць потрібно підходити дуже обережно та скептично. Безперечно, головною метою було пояснення німецької ідеології, окреслення перспектив стосунків слов'янського та тевтонського світів у майбутньому повоєнному часі.

Завданням даної статті є прослідкувати витоків формування "образа врага" на матеріалах літературно-політичного журналу "Русская мысль" за 1914-1915 рр. (зокрема, М.О. Бердяєва, В.П. Бузескула, М.О. Гершензона, Е.Д. Грімма, С.А. Котляревського, А.Д. Коральника, Є.В. Тарле). Журнал "Русская мысль" наповнювався текстами, в яких чітко проглядається ідеологія помірною конституціоналізму. Більше того, періодичне видання виходило за сприянням членів Конституційно-демократичної партії, зокрема П.Б. Струве та О.О. Кізіветтера. Партія Кадетів виступала під патріотичними та радикально антиурядовими гаслами, але дотримувалася генеральної лінії уряду в Першій світовій війні. Таким чином, журнал "Русская мысль" можна розглядати як віддзеркалення офіційної агітації.

Всі сили публіцистів на початку війни були сконцентровані на головному напрямку – формуванні "образа врага" в свідомості населення своєї країни, союзних і нейтральних держав [10, с. 62]. Основна ідея полягала в "очищенні" себе за рахунок інших. Всю відповідальність за розв'язання війни перекладали на ворога. У статті С.А. Котляревського "Війна за мир" Німеччина постає агресором, який прагне досягти військової гегемонії в Європі та за її межами. Автор висміює виправдання німців поняттям "превентивної війни" виключно

для забезпечення захисту національного інтересу та збереження необхідного для життя простору, адже Німеччина на початок ХХ ст. мала доволі сильну "опорну міць" на європейській арені. Колосальний приріст населення, чисельна армія, економічний підйом сприяли реалізації провідної мети німецької зовнішньої політики – підступного збільшення власної сили та могутності через війну, яка стала специфічним продовженням політичної гри на міжнародній арені [8, с. 95].

З початком Першої світової війни у російському суспільстві формується мілітарний дискурс. Влада мала побудувати у свідомості свого народу власний образ, пояснити та виправдати свої дії. Психічно урівноваженим людям важко вбивати інших, навіть чужинців. Вони не готові бути зняряддям вбивства, лише у випадку, коли не має іншого вибору, бо ворог здійснить інвазію батьківщини та поневолить їх близьких. Після того, як народ побачив несправедливі, загарбницькі цілі противника у війні, в його свідомості викристалізувалась справедлива мета війни – відстояти право своєї нації на існування. Будь-яка війна – це не лише акт насилля, важливим є психологічне протистояння. Програє той, хто визнає себе переможеним [11, с. 74].

З одного боку, публіцисти мали перекопати співвітчизників, що їх країна – безневинна жертва агресії, а з іншого боку – показати брехливість ідеології супротивника. Як підкреслює А.Д. Корольник: "Агресивна по своїй суті Німеччина одягається в шкуру невинного агента, на якого "нападають". І в цьому підтасовуванні фактів вона знаходить виправдання появи тваринних інстинктів" [7, с. 55].

У звірючому світі агресія є природною умовою виживання. Людські спільноти хоч і пройшли через соціо-еволюційний розвиток, але людина не змінила суті свого біологічного виду – крупного хижака, верхньої ланки біогенезу. Тому війна стала каталізатором загальноцивілізаційних процесів та переглянула цінності, які панували в світовому порядку. Через окреслення контурів культурної відмінності ворога, заперечувалася приналежність його до "цивілізованого світу". Інакший поставав в образі нахабного, злочинного, розбещеного звіра, чудовиська, дикуна, варвара.

За словами професора Е.Д. Грімма, Німеччина забула про свої власні традиції та повернулася до таких форм ведення війни, про які Європа давно забула: "замкнені в тюрмах і на бойнях, мирні мандрівники, примушені прибирати стаїні і солдатські приміщення, вигнані на польові роботи, побиті прикладами та позбавлені харчів; жінки, роздягнені догола або систематично заплітовані; хворі із зірваними пов'язками, накладеними після операції; породіллі, вислані на другий день після пологів; діти, які померли від поневірян на очах матерів; цілі міста зазнали систематичного розгрому, – кров холоде при думці про ці звірства, і голова відмовляється зрозуміти таке повальне безумство" [6, с. 77].

Головну причину "морального занепаду та здичавіння" народу "мислителів та поетів" та "джерело обурливих звірств і знущань, якими сучасні німці осквернили країну Гете, Шиллера, Канта і Бетховена" Е.Д. Грімм вбачає у культивуванні сили на національному рівні в Німеччині [6, с. 90].

Далі видання мало подолати кризу історичної свідомості росіян. Публіцисти спробували подати нові орієнтири та побороти травматичний досвід міжнародної ізоляції Росії з часів Східної війни (1853-1856 рр.) через нове інтерпретування історії. "Відношення невоючих країн до тієї й іншої воюючої держави визначається зовсім не одними корисливими розрахунками; і тут набагато більшу роль відіграють масові, національні почуття, – переважно расова симпатія чи антипатія, або ж

та сама моральна оцінка, – зазначає М.О. Гершензон, – ця оцінка визначається на основі загального духовного образу воюючого народу, або на смутному, але впевненому розумінні його правоти чи неправоти в даній війні" [5, с. 97].

Автор порівнює події 1914 року з початком франко-пруської війни 1870 року, тільки діючі особи "обмінюються ролями". Рішення про оголошення війни не було проявом всенародної волі, бо французи та німці не бажали воювати. Конфлікти розпочалися внаслідок імператорської примхи Наполеона III та Вільгельма II, які спровокували конфлікти з порожнього приводу через власну зарозумілість, органічне нахабство і грубе презирство до супротивника [5, с. 98-99].

У висновку М.О. Гершензон підкреслює, що за чверть століття "голий цинізм німецької солдатчини" об'єднав навколо себе дві третини Європи, яка утворила збройну коаліцію на ґрунті моральної антипатії до самовпевненого, безсоромного обличчя Німеччини. Весь "культурний світ" здригнувся від побаченої сутності німецького мілітаризму та зрозумів, яке "чудовисько" живе серед них після оголошення Вільгельмом II війни Росії, Франції та "кривавої різанини" в Бельгії.

Остаточне закріплення "образу ворога" у свідомості росіян було реалізовано, через вплив на розвиток історичної культури шляхом здійснення інтервенції до актуальних процесів розвитку історичної та культурної пам'яті.

Відомий дослідник німецької історичної школи В.П. Бузескул у статті "Сучасна Німеччина та німецька історична наука ХІХ століття" намагається пояснити, чим саме було спричинене піднесення Німеччини та зрозуміти витоки імперської ідеології, яка найкраще проявилася в німецькій історичній науці [3, с. 25]. На думку В.П. Бузескула, німецькі професійні історики ХІХ ст. стали ідеологами військової монархії та мілітаризму. Леопольд фон Ранке вбачав можливим об'єднання Німеччини під егідою Пруссії лише за сприянням сильної армії [3, с. 29]. Наступники "старого майстра німецької історичної науки" з початку 50-х рр. ХІХ ст. почали проповідувати в університетах культ "броньованого кулака". Т. Моммзен виправдовує силу навіть тоді, коли вона застосовується проти права. Він стає теоретиком історичного закону, за яким більш політично розвинутий народ поглинає "незрілі" народи, а "цивілізовані" держави захоплюють "духовно неповнолітні" [3, с. 39].

Пруська історична школа остаточно обґрунтувала цю ідеологію та сформувала в свідомості своїх співвітчизників думку про велич Німеччини. Йоганн Густав Дройзен виправдовує силу та формальне зовнішнє право національною місією. В його працях історія перетворюється на апологію величчя Гогенцоллернів та Пруссії загалом [3, с. 46]. Макс Дункер вище за все цінує зовнішню могутність держави, яка проявляється через перемоги та завоювання нових територій [3, с. 47]. Без сумніву, головним ідеологом та пропагандистом німецького мілітаризму для В.П. Бузескула є Генріх фон Трейчке. У його працях наголошується на моральному обов'язку держави – розвитку власної могутності. Силу та міцність країни варто перевіряти через війни, які складають "політику за перевагою". Г. фон Трейчке стверджує, що квінтесенцію всього людства складає німецький народ, особливо Пруссія на чолі з Гогенцоллернами, яким зумовлено заснувати світову імперію [3, с. 49]. На його думку: "Німеччина занадто багато думала, тепер час діяти; хороший солдат або чиновник більше необхідний для держави, ніж поет; німецьке питання є питання не свободи, а сили" [3, с. 48].

Далі В.П. Бузескул акцентує увагу на образі слов'ян в німецькій історіографії та рекомендує працю славіста

В.І. Ламанського "Про історичне дослідження греко-слов'янського світу в Європі". На думку Ф. Геґеля: "слов'яни становлять щось середнє між європейським та азійським духом, і тому їх вплив на поступовий розвиток духу не був достатньо діяльним і важливим" [3, с. 41]. Саме тому слов'яни і не згадуються в "Філософії історії". Згідно з уявленнями К. Дітцеля: "буде сильна Німеччина, і Росія не буде навіювати страху жодній дитині" [3, с. 42]. А. фон Менцель вживає епітет "слов'янське свинство" [3, с. 42]. Г. фон Трейчке дійшов висновку, що історія людства зробить величезний крок назад у разі звільнення слов'ян від німецького панування. Позбувшись необхідного керівництва, слов'яни самі багато чого втратять, адже саме Провидіння призначило їм повелителів, наглядачів, вчителів [3, с. 42]. А. Геффертер підтримує Г. фон Трейчке у думці: "панування германізму на сході зумовлене самим божественним Провидінням, яке підготувало для проживання і подвигів німецького народу самі кращі та центральні місцевості в найкращій і центральній частині світу, в Європі" [3, с. 43]. Г. Кінкель проповідував "хрестовий похід проти Росії", а у відновленні Польщі він вбачав силу Німеччини. Таким чином, німці ще з середини ХІХ ст. поклали на себе історичну місію "онімечення" сусідів. З точки зору В.П. Бузескула, головна причина німецьких ресентиментів до Росії полягає у підсвідомому побоюванні, що мрія про гегемонію в світі може не здійснитися через опір слов'ян.

В.П. Бузескул доходить висновку, що німецька історична наука ХІХ ст. сприяла процесу перетворення Німеччини в "велику Пруссію". Праці "пруських істориків" були більше публіцистичними та пропагандистськими, ніж власне історичними [3, с. 55]. Представники "пруської школи" перетворили історію на політичний інструмент, сформувавши суспільну ідею "великої держави", заклали основні риси нової Німеччини: презирство до інших націй, цинічне зневаження політичної практики імплементації; культ знехвалення перед силою; фундаментальне переконання у величчї німецької раси, яка може поглинати інші народи.

Інший російський історик Є.В. Тарле викриває "смертельного ворога, по сусідству з яким живе Росія" та ілюструє істинний намір німців у війні: економічно поневолити Росію, нав'язавши їй грабіжницький торговельний договір. Основним джерелом дослідження "реальних думок і почуттів" німецьких правлячих сфер стала праця Віктора Гена "De moribus Ruthenorum". Ген оприлюднив те, про що мовчали дипломатичні депеші та офіційний Берлін. Всі його висловлювання сповнені презирством до слов'ян. В Росії все "антиідеально", грубо та непристойно. Росіяни не уявляють, що таке дисципліноване суспільство, гідність та почуття обов'язку. Навіть антропологічна будова слов'ян видається В. Гену непривабливою, особливо скляні очі та грубі черепа. Славнозвісні "лоретки" зазвичай німкені, бо у росіянок не вистачає внутрішньої шляхетності. На думку В. Гена, слов'яни нездатні розуміти і створювати справжнє мистецтво, істинну музику, оригінальний живопис, тому не варто серйозно сприймати поняття "російської культури". Вся російська література складається з двох письменників, але у Пушкіна "мало моральності та душі", а Гоголь "дуже обмежена голова" і не має "істинного гумору". Композитори М.І. Глінка та О.М. Серов, за словами В. Гена: "нікчемні, навіть просто огидні" [11, с. 88]. Згідно з уявленнями В. Гена, крім руйнації слов'яни взагалі мало до чого схильні: "маса слов'ян – величезна, вони вже тепер охоплюють Європу двома сильними руками. Козаки з'являються на своїх конях, зі своїми нагайками та піками і все знесуть геть.

Потреб у них немає, в руйнуванні вони майстри, серця у них немає, вони бездушні. І якщо перебити сотні тисяч їх, то є інші сотні тисяч, як сарана" [11, с. 90].

Є.В. Тарле наголошує на тому, що для німців характерними є ненависть і зневаження до російського народу. Саме народу, а не уряду. Завершальна мета Німецької імперії – загибель слов'янського світу та перетворення людей в під'яремних, убогих, злиденних, п'яних та забитих рабів [11, с. 92].

Питання про духовні витоки німецької культури ставить М.О. Бердяєв у статті "До суперечок про німецьку філософію". Автор наголошує на тому, що в запалі національних і політичних пристрастей, під гомін гармат неможливо справедливо розглядати німецьку філософію, яка займає центральне місце в німецькій культурі. М.О. Бердяєв рішуче заперечує проти підпорядкування загальної істини національним принципам: "всі досягнення німецької думки можуть бути оголошені брехнею тільки тому, що вони німецькі, у нас нещодавно німецьку філософію вважали гарною й істинною тільки тому, що вона німецька. Тепер її вважають поганою і помилковою теж тому, що вона – німецька" [2, с. 119]. Автор намагається донести читачу, що потрібно воювати з німецькою расою, але неприпустимо оголошувати війну досягненням німецької думки: "...будемо вільні у своїх оцінках німецької філософії, вільні від рабської залежності та учнівської пригніченості; вільні від ненависті та погромного заперечення. Така позитивна чи негативна залежність завжди є безсилля" [2, с. 121].

У висновку М.О. Бердяєв застерігає слов'ян уподібнюватись німцям у національно-вольовому ухилі. Шалена зарозумілість німецької ідеології виникла через спроби монополізувати правду, як втілення німецької сили та націоналізувати істину, оголосивши її німецькою. Німецький народ зазнав духовного занепаду, бо почав усвідомлювати себе єдиною обраною, найвищою та чистою расою. Для свого "очищення" та "ренесансу духовності" німці мають пройти через моральні та матеріальні приниження.

Поняття "нейтральності" і "об'єктивності" соціогуманітарних наук в часи великих потрясінь усуваються на другорядний план. Як справедливо зазначив А.Д. Коралник: "Коли ллється на полях битви кров наших братів, коли ворог загрожує нашому вогнищу, миру Росії та Європи, важко сидіти в ложі історико-психологічної критики і оцінювати "dramatis personae", оперувати з різниціми "але" і "проте" в той час, коли потрібне повне самозабуття і самопожертва ... справа не в об'єктивності та не в хваленому історичному "методі", а в з'ясуванні собі ж, собі і всім тим, хто шукає сенсу, виправдання війни" [7, с. 42]. Вчені всіх фронтів перебували на службі ведення війни. Той запал, з яким виправдовували бойові дії, був пов'язаний з інтеграцією вчених в тодішню субеліту, адже соціальний статус вченого і його самосвідомість у воєнний період визначалися через габітус. Особливо це стосувалося війни ідей та ідеологічного протистояння протиборчих сторін [1, с. 30].

Таким чином, в умовах військового часу образ "іншого" трансформується до образу "ворога", чи "друга". Психологія "свій – чужий" загострюється до рівня повного неприйняття іншої культури, носієм якої є ворог. Граючи на патріотизмі, національних почуттях і традиціях, пропаганда закладає в свідомість громадськості "образ ворога", оголошуючи цілі свого народу благородними і справедливими, а наміри противників – низинними і корисливими. Осучаснення старих образів сприяє орієнтуванню в актуальній ситуації та розумінню стосунків з іншими. Експлікація дійсності, обґрунтування нових норм та оцінок історичного знання направляються

на реалізацію специфічних, наповнених цінностями потреб в орієнтирах. Представники освіченої інтелігенції мали дати відповідь на нагальні питання військового часу та скоригувати суспільні настрої, через перетворення історичних знань на орієнтаційну матрицю.

Список використаних джерел

1. Байрау Д. Наука, техника и общество в Первой мировой войне // Наука, техника и общество России и Германии во время Первой мировой войны / Под. ред. Э.М. Колчинского, Д. Байроу, Ю.А. Лайус. – СПб.: Нестор-история, 2007.
2. Бердяев Н.А. К спорам о германской философии // Русская мысль. – 1915. – № 5. – С.115–123.
3. Бузескул В.П. Современная Германия и немецкая историческая наука в XIX столетия // Русская мысль. – 1915. – № 2. – С. 24–55.

4. Волковский Н.Л. История информационных войн. – СПб.: Полигон, 2003.
5. Гершензон М.О. 1870 и 1914 // Русская мысль. – 1914. – № 8-9. – С. 94–115.
6. Гримм Э.Д. Пьяные илоты. Немецкие бесчинства и европейская культура // Русская мысль. – 1914. – № 8-9. – С. 76–93.
7. Коральник А.Д. Германская идея // Русская мысль. – 1914. – № 12. – С. 42–60.
8. Котляревский С.А. Война за мир // Русская мысль. – 1914. – № 10. – С. 94–98.
9. Рюзеи Й. Нові шляхи історичного мислення – Львів: Літопис, 2010.
10. Сенявская Е.С. Противники России в войнах XX века: Эволюция "образа врага" в сознании армии и общества. – М.: Росспэн, 2006.
11. Тарле Е.В. К истории русско-германских отношений в новейшее время // Русская мысль. – 1914. – № 11. – С. 83–93.

Надійшла до редколегії 05.08.14

С. Стельмах, д-р ист. наук, проф.,
С. Котова, студ. магистратуры

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ "ОБРАЗА ВРАГА" В РОССИЙСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ 1914–1915 гг. (НА ПРИМЕРЕ ЖУРНАЛА "РУССКАЯ МЫСЛЬ")

Статья посвящена исследованию особенностей формирования истоков "образа врага" в России в 1914-1915 гг. В исследовании анализируются тексты журнала "Русская мысль", которые были преимущественно конституционно-умеренного направления. Основное внимание публицистов было сосредоточено на враге №1 – Германии.

Ключевые слова: Первая мировая война, "образ врага", пропаганда, русская публицистика, российские историки.

S. Stelmakh, Doctor of History, Prof.,

S. Kotova, Master Stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FORMATION OF "THE ENEMY IMAGE" IN RUSSIAN PUBLICISTICS 1914–1915 (THE EXAMPLE OF THE MAGAZINE "RUSSKAYA MYSL")

The article is devoted to the research of the features of formation of leaks "enemy image" in the Russian Empire in 1914-1915 years. It was analyzed the texts of journal "Russkaya Mysl", which were mainly constitutional and moderate. The publicists paid much attention on Germany – enemy "number one".

Keywords: The First World War, "image of enemy", propaganda, Russian publicism, Russian historians.

УДК 355.123.1

І. Стичинський, студ. магистратури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИВЧЕННЯ ПОБУТУ ТА ПОВСЯКДЕННЯ ВОЯКІВ В ЧАСИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ФРОНТОВИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ АРМІЙ)

В цій статті йдеться про важливість вивчення побуту та повсякдення вояків у фронтових умовах під час дослідження Першої світової війни. Обґрунтовується актуальність дослідження та стисло оглядається джерельний та історіографічний комплекс. На прикладі вивчення австро-угорської та російської армій у Великій війні показано застосування джерел, в яких міститься інформація про побут та повсякдення.

Ключові слова: Перша світова війна, збройні сили, Австро-Угорщина, Російська імперія, побут, повсякдення.

Запорука всестороннього вивчення історичних подій, на нашу думку, полягає у багатогалузевих дослідженнях. Історичні факти потрібно вивчати не лише як явище політичної історії, а і як подію локального значення, що відображає стан певного суспільства.

Перша світова війна є визначальною для українських земель. Українці приймали в ній участь у лавах воюючих армій, а терени нашої держави стали театром військових дій, де відбулись визначні баталії Великої війни, на суходолі та на морі.

Зазвичай військовий конфлікт розглядається як явище геополітичне. Нічого дивного в цьому немає, адже дійсно, війни спричиняють зміни території у державах, зникнення і появу нових державних утворень тощо. Військове протистояння може бути результатом тривалого дипломатичного процесу, кризи, вирішення якої не вдалось за столом перемовин.

Не є в цьому виключенням і Велика війна. Сучасна наука показує, що однобоке її дослідження є неповним, деякі важливі явища війни залишаються поза увагою науковців. Саме тому потрібно зосередитись на проблемах, які допомагають побачити війну з середини.

Ми вважаємо, що такою проблемою є побут та повсякдення вояків у фронтових умовах. Приблизно формуючи образ вояка-фронтовика, ми можемо зрозуміти, як виглядало ціле військо, чому воно мало такі бойові якості, а не інакші. В даному випадку побут і повсякдення виступають вирішальними чинниками, які впливають на бойові якості воїна на війні.

Актуальність теми полягає в тому, що військовий побут та повсякдення в умовах бойових дій не є для нашої держави зараз чимось далеким та відстороненим. У Донецькій та Луганській областях нині відбувається антитерористична операція (АТО). По факту ведуться бойові дії, як за умов справжньої війни. В цей час ми бачимо, що ефективність дії бойових підрозділів залежить не лише від їх озброєння, а і від харчового та матеріального забезпечення – побутових умов. В такий скрутний час держава виявилась не в змозі повністю зробити побутові умови вояків в зоні АТО сприятливими для перебування війська. Цим зараз активно переймаються прості громадяни України та волонтерські організації, які координують рух взаємодії народу з армією. Таким чином ми зараз побачили, що побут вояка по-